

A tárlat megnyitóján.
Birodalmak jönnek-mennek

KRIZA MÁRTON

MEZOPOTÁMIA-KIÁLLÍTÁS | SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM | ISTENEK ÉS DÉMONOK

Civilizációk vályogból

Miért felejtették el és hogyan találták meg az ötezer éves civilizációt, ami mára kikopott a magyar történelemkönyvekből? Ennek eredtünk nyomába a Szépművészeti Múzeum kivételes Mezopotámia-kiállítása kapcsán Niederreiter Zoltán assziriológus kurátorral.

Bár a sajtó szelvében-hosszában azt írja, hogy nem volt még az ókori Mezopotámiáról Magyarországon kiállítás, valójában 1968-ban a Múcsarnokban három hétig vendégeskedett az Iraki Nemzeti Múzeum utazó tárlata, ám ezek szerint nemcsak a közönség, de még az assziriológusok emlékezetében sem maradt meg. A Szépművészeti Múzeumban a napokban megnyílt Munkácsy-kiállítással párhuzamosan látható Istenek és démonok királysága című hatalmas tárlattal ez aligha történik meg. Két hónap alatt már 40 ezren látták, és a magyar mellett angolul is megjelent a súlyra is jelentős katalógus, benne a nemzetközi szakma legjobbjaival. A legfontosabb azonban azoknak a tárgyaknak a sokasága, amelyek közül sok még soha nem hagyta el a kiállítóhelyét. Egyebek mellett a párizsi Louvre-ból és a berlini Pergamon Múzeumból nagy méretű szobrok is érkeztek, láthatók az Istár-ka-

put és a hozzá vezető felvonulási utat díszítő sárkánykigyót és oroszlánt ábrázoló mázastégla panelek, továbbá számos pecséthenger, kis szobor, ékírásos agyagtábla. Mindez a kiállítás kurátorának, Niederreiter Zoltán assziriológusnak és a Szépművészeti Múzeum nemzetközi kapcsolatainak köszönhető. Ilyen időszak kiállítás általában jelentős mezopotámiai gyűjteményt felmutató országokban jön létre, ám ez Magyarországról nem mondható el.

Mégis sokan bizonytalanul állhatnak a kiállítás előterében, hiszen az egyiptomi, a krétai, a görög és a római civilizációk évszázadok óta az európai kulturális tudat részei, az emlékeiket ismerjük, gyakran nem csupán képekről, filmekről, múzeumokból. Ám a Tigris és az Eufrátesz között ötezer éve megjelent városállamoknak, majd királyságoknak és végül az első birodalmaknak otthont adó térségnek nehéz a történelmét átlátni, hiszen különböző népek által létrehozott,

más-más karakterű korszakokról van szó, amelyek ma már sajnos a középiskolai tankönyvekben sem szerepelnek mind. Pedig ott született meg az emberi civilizáció, az írás, ott jöttek létre először államok, és olyan irodalmi művek, mint a Gilgames-eposz, és onnan származik Hammurápi babiloni király törvénytételje.

A világ mégis elfeledte a mezopotámiai ékírást, a sumer és az akkád nyelvet. Hatalmas épületeik úgy tűntek el, mintha a föld nyelte volna el mindet, hiszen nem kőből, hanem napon szárított vályogtégלבól építkeztek (elegendő fa hiányában a téglaegetés ritkán jöhetett szóba), még a csaknem száz méter magas bibliai Babel tornyát is ebből húzták fel. A birodalmak hanyatlásával ezek mind összeomlottak, csak kisebb-nagyobb dombok, úgynevezett tellek emlékeztettek arra, hogy egykor óriási városok álltak ott – mondja Niederreiter Zoltán, a kiállítás kurátora. Azt tudták ugyan Európában, hogy valahol arrafelé volt Babilon, a zsidó-keresztény kultúrában a romlottság, gőgöség szimbóluma, amiről számos művészeti alkotás is megemlékezik, mint például a kiállításon látható Dürer-fametszet, a Babiloni parázna is. A XIX. században jött el az idő, hogy a török fennhatóság alatt álló területen felkutassák ezeket az addig csak legendákból ismert városokat.

Az úttörők francia és angol diplomaták voltak, akik a Moszul környékének hatalmas telljei által őrzött

Hamvai Péter
p.hamvai@hvg.hu

MEZOPOTÁMIA TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA

A városállamok kora Dél- és Közép-Mezopotámiában. Ekkor élt Gilgames, Uruk legendás uralkodója.

Szín-ahhé-eriba (a bibliai Szanherib) Ninivét tette meg az Újasszír Birodalom központjává. Assur-bán-apli létrehozta az ókori világ egyik legnagyobb könyvtárát.

Ninive elesett a méd és babiloni támadások miatt, megdőlt az Újasszír Birodalom, és létrejött az Újbabiloni Birodalom.

i. e. 2900–2350 körül

i. e. 2334–2154

i. e. 911–612

i. e. 612

i. e. 612–539

Sarrukín, a Sumer és az Akkád Birodalom királya egyesítette Mezopotámiát.

Az Újbabiloni Birodalom legnagyobb királya, II. Nabú-kudurri-uszur (a bibliai Nabukodonozor) hatalmas építkezései nyomán megszületett Babilonban a Babel tornya, az Istár-kapu és Szemiramisz függőkertje.

városkapukat, templomokat és palotákat tárták fel. Kezdetben a szobrászati alkotásokra fókuszáltak, amiket aztán a párizsi Louvre-ba és a londoni British Museumba szállítottak. Az olasz származású francia régész Paul-Émile Botta a francia király támogatásával dolgozott, és volt pénze arra, hogy exkluzív, csupán 300 példányban megjelenő ötkötetes albumban számoljon be eredményeiről, amelyek egyik példányát az ELTE könyvtára őrzi és a kiállításon is látható. Ám ez a körülmény be is határolta a hatókörét, kevesekhez juthatott el. Botta angol kollégáját, Austen Henry Layardot az angol kormány szerényebb összeggel támogatta, ezért népszerű könyvekben is írt a felfedezéseiről és úti élményeiről, amelyek bestsellerek lettek – derül ki David Kertainak, a téma holland szakértőjének, múzeumi kurátornak a katalógusban publikált tanulmányából. Revelációként hatott, hogy bibliai történetek – mint az Özönvíz vagy a Teremtés – változataira bukkantak, felfedezték Assur-bán-apli asszír király könyvtárát is, amely a leégett ninivei palotából került elő.

Bár az utókorra maradt tárgyakban és épületekben szegényesebb Mezopotámia, mint Egyiptom, viszont nincs olyan ókori keleti civilizáció, amelyből annyi írásos emlék maradt volna meg és tűnik fel mind a mai napig. Ez is az agyaggal van összefüggésben, hiszen míg az alfabetikus írást a könnyen elpusztuló papiruszra és pergamenre jegyez-

ték fel, addig Mezopotámiában az ékjeleket agyagtáblákra írták. Ezek pedig – hacsak szándékosan össze nem törték vagy vízbe nem dobták – a föld alatt rekedtek. Így aztán szerződéses, gazdasági feljegyzések, vallási, adminisztratív iratok tízezrei maradtak fenn – mondta a kurátor. Néha még a pusztítás is kedvezett a régészeknek: az asszír palotákat a médek és a babiloniak hiába gyűjtötták fel, az összedőlt hatalmas épületek megőrizték a berendezést, a könyvtárakat, szobrokat. A budapesti kiállításon számos palotadomborművet lehet megcsodálni.

Míg a franciák és az angolok bele-bele-fúrtak a telkekbe, amik lassan ementáli sajtóhoz hasonlatos formát öltöttek, a Kelet felé nyitó németek másként cselekedtek: 1899-től elsőként ők kezdték szisztemati-

kusan feltárni a városokat, Assurt, Babilont és Urukot. A munka nehezebbnek bizonyult, mint a görög vagy egyiptomi ásások. Babilonban Marduk főisten szentélyéhez például több mint 20 méter mélyre – ez egy pesti bérház magassága – kellett leásni, és közben a két és fél ezer éve egymásra rakódott civilizációs rétegeket pontosan dokumentálni. Rengeteg anyag összegyűlt, köztük milliónyi lazurkék mázastégla-töredék, és a legnagyobb sem volt nagyobb egytenyérnyinél. A németek előtt a franciák is vittek magukkal belőle egy ládányit, de fogalmuk sem volt, mi célt szolgálhatott, így eltették a Louvre raktárába. Robert Koldewey német régész a palota korábbi építési fázisainak feltárásakor rájött, hogy az Istár-kapu mitikus állatait és az oda vezető több mint százméteres felvonulási utat szegélyező oroszlánok törmelékeit találták meg. Asszisztense, Walter Andrae először kartonra megrajzolta, majd 230 boroshordóban megtisztított, esetenként körömyi darabokból 1930-ra „összelegőzték” Berlinben a 15 méter magas és 26 méter széles Istár-kaput és a hozzá vezető felvonulási utat. Az eredeti 50 méter magas volt ugyan, de ez nem fért volna el a Pergamon Múzeumban, ezért kicsinyíteni kellett. Így is az Istár-kapunak kevesebb mint 20, míg a felvonulási útnak is csak 45 százalékát alkotják eredeti babilóniai téglatöredékek, a többi modern kori pótlás – derül ki Helen Gries német ókor kutató tanulmányából.

A tárlaton. Tárgyak sokasága

KRIZA MÁRTON

A zsidók babiloni fogsága.

Nagy Sándor halálával Babilon a Szeleukida Birodalom központja lett.

Az utolsó ékirásos, akkád nyelvű agyagtáblák készítésének ideje.

i. e. 597

i. e. 597–538

i. e. 539

i. e. 331

i. e. 323

i. sz. II–III. század

II. Nabú-kudurri-uszur a Júdai Királyságból zsidókat hurcolt el, lerombolta a Salamon építtette templomot.

Nagy Sándor legyőzte III. Dareiosz perzsa királyt, Babilont világbirodalma központjává tette.

Az európai ókortudósok hamar összerakták Mezopotámia történelmének kronológiáját is. Szerencsés-jük volt, hiszen az ott megszületett civilizáció a beköltöző vagy betörő népeket annyira elkápráztathatta, hogy nem rombolták le, hanem átvették az isteneket, kultuszokat, építészetet, közigazgatást, és mindvégig használták az akkád nyelvet. A sumer és akkád városállamok után létrejöttek a királyságok, majd az i. e. I. évezred első felében az első nagy birodalmak, először az Újasszír Birodalom, utána pedig az Újbabiloni Birodalom, amelynek i. e. 539-ben bekövetkezett bukásával megszűnt Mezopotámia évezredes

függetlensége, s a térség az Óperzsa Birodalom része lett. Az Újbabiloni Birodalom uralkodója volt II. Nabú-kudurri-uszur (a bibliai Nabukodonozor), aki babiloni fogságba hurcolta a zsidókat. Ott látták a több mint 90 méter magas nagy zikkurat, a lépcsőzetes toronytemplom építését. Ebből az élményből születhetett meg a Babel tornya történet. Miután Nagy Sándor Babilont a birodalma központjává tette meg, a tornyot lebontatta, hogy még hatalmasabbat építsen helyette, ám korai halála miatt a terve kútba esett.

Az Újasszír és Újbabiloni Birodalomra koncentráló kiállítás nem kronologikus, ahol a látogató

a második terem után belezavarodik az uralkodók, és népek neveibe, hanem az istenek és a démonok a főszereplők. Kiderül, hogyan váltak a környék vadállatai mitikus keverék lényekké, amelyek közül egyeseknek védelmező, másoknak ártó az erejük. Beléphetünk a palotába, és egy lakóházba is, ahol láthatjuk, ahogy a küszöb alá helyezett kis dobozokban őrizték a bajelhárító szellemek agyagszobraikat. Megismerjük a babilóniaiak matematikai, csillagászati eredményeit, és azt is, hogyan élt tovább az egyetemes, sőt a magyar művészetben, illetve a popkultúrában Babel tornya és Babilon története. ■

Néha még a pusztítás is kedvezett a régészeknek

KARÁCSONYI AJÁNDÉK BÉRLET

EGY BÉRLET – HÁROM FELEDHETETLEN ESTE
A SZABAD VÁLASZTÁS

KÖZEL
30
VÁLASZTHATÓ
ELŐADÁS

A BÉRLETEK ÁRA:
I. kategória: 23.900 Ft
II. kategória: 18.900 Ft
III. kategória: 12.900 Ft

Válasszon szabadon az Orlai Produkció **Belvárosi Színházban** és a **6színben** 2024. október 1. és 2024. december 23., valamint 2025. január 1. és 2025. június 15. között játszott új bemutatóiból és a régi kedvencekből, közel 30 előadás közül.
Három alkalomra érvényes, kedvező árú bérletünk egész évben megvásárolható!

orlaiprodukcio.hu

